

Developing geopolitical scenarios for Iran-Afghanistan relations in the Taliban era

 Hamidreza Golsoomiyan¹ | Yadollah Karimipour^{2✉}
 Hossein Rabiee³ | Afshin Motaghi⁴

1-PhD student in Political Geography, Kharazmi University, Faculty of Geography, Tehran, Iran. Email:

Hamidreza.golsoomiyan@mail.um.ac.ir

2- Professor of Political Geography, Kharazmi University, Faculty of Geography, Tehran, Iran. Email: karimipour@khu.ac.ir

3- Associate Professor of Political Geography, Kharazmi University, Faculty of Geography, Tehran, Iran. Email: rabiee@khu.ac.ir

4- Professor of Political Geography, Kharazmi University, Faculty of Geography, Tehran, Iran. Email: a.mottaghi@khu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

2025-4-21

Received in

revised form:

2025-8-7

Accepted:

2025-8-20

Published

online:

2026-2-20

Keywords:

Iran,
Afghanistan,
Future Studies,
Geopolitics

Objective: This research was conducted with a mixed approach (quantitative-qualitative) with the aim of developing geopolitical scenarios for Iran-Afghanistan relations in the Taliban era.

Method: Data were collected through library research, semi-structured interviews with experts, and a researcher-developed questionnaire. For data analysis, the study utilized Micmac software (for analyzing the cross-impact of key factors) and Scenario Wizard (for simulating future scenarios).

Findings: By identifying 24 probable situations linked to six key factors (migration, recognition of the Taliban, border tensions, water rights of border rivers, Chabahar transit security, and the role of major powers), over 4,510 combined scenarios were extracted. The final results revealed four scenarios with "strong consistency" as the most probable future trajectories: Critical scenario (33.33% likelihood): Characterized by illegal migration, the Helmand water conflict, competition among foreign powers, and border insecurity, transforming Afghanistan into a "security black hole" and triggering socio-economic crises in Iran. Semi-critical scenario (28.14% likelihood). Static scenario (28.57% likelihood): Marked by "fragile stability," normalizing tensions such as water and border disputes. Favorable scenario (23.80% likelihood): Achievable through multilateral diplomacy, conditional recognition of the Taliban, and linking Chabahar to Afghanistan, enabling regional convergence.

Conclusion: The results indicate that the dominance of critical trends undermines Iran's strategic position as the "Gateway to Central Asia" and jeopardizes border security. However, the favorable scenario demonstrates that economic-security cooperation and mediation by international institutions could transform Afghanistan from a proxy battleground into a communication bridge. This study emphasizes the necessity of breaking the cycle of tension and prioritizing long-term interests.

Cite this article: Golsoomiyan, H., Karimipour, Y., Rabiee, H. and Mottaghi, A. (2026). Developing geopolitical scenarios for Iran-Afghanistan relations in the Taliban era. *Defensive Future Studies*, 10(39), 203-234

DOI: [10.22034/dfs.2025.2058308.1898](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2058308.1898)

Publisher: IRI Military Command and Staff University

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Extended Abstract

Introduction

Iran-Afghanistan relations have always been influenced by historical, cultural, ideological, and geopolitical factors. With the Taliban's return to power in 2021, these relations have entered a new phase, requiring in-depth analysis to predict future trends. This study employs futures studies methodology and geopolitical analysis to examine probable scenarios for the two countries' relations during the Taliban era.

Research Objectives

The primary objective of this study is to analyze the future trajectory of Iran-Afghanistan relations within the framework of geopolitical developments following the Taliban's takeover. The research seeks to answer the following questions: What factors will influence the future of these relations, and what are the most probable scenarios?

Theoretical Framework

This study adopts a combined theoretical framework of futures studies and geopolitics. Futures studies, with its focus on identifying key drivers and scenario-building, enables a systematic analysis of future developments. On the other hand, geopolitics examines the impact of geographical, security, and economic factors on international relations. The integration of these two approaches provides a deeper understanding of the complexities in Iran-Afghanistan relations.

Methodology

This research employs a mixed-method (quantitative-qualitative) approach. Data was collected through library research, semi-structured interviews with experts, and a researcher-developed questionnaire. For data analysis, the study used *Micmac* software (for analyzing the cross-impact of key factors) and *Scenario Wizard* (for simulating future scenarios). The statistical population included 38 academic and policy experts in Iran-Afghanistan relations, who were examined using a census method.

Research Findings

By identifying 24 probable situations related to six key factors

(migration, recognition of the Taliban, border tensions, water rights of border rivers, Chabahar transit security, and the role of major powers), 4,510 combined scenarios were extracted. Among these, four highly coherent scenarios emerged as the most probable future pathways:

1. **Crisis Scenario (33.33% probability)**

- *Components:* Widespread illegal migration, intensifying disputes over the Hirmand River water, competition among foreign powers, and border insecurity.
- *Consequences:* Afghanistan becoming a "security black hole" and worsening socio-economic crises in Iran.

2. **Semi-Crisis Scenario (28.14% probability)**

- *Components:* Controlled but escalating border tensions, disruptions in the Chabahar project, and indirect competition among major powers.

3. **Stagnant Scenario (28.57% probability)**

- *Components:* Maintaining "fragile stability," normalizing border tensions, and unresolved water disputes without escalation.

4. **Favorable Scenario (23.80% probability)**

- *Components:* Multilateral cooperation, conditional recognition of the Taliban, connecting Chabahar to Afghanistan, and regional convergence.

The findings indicate that the predominance of crisis trends threatens Iran's border security and geopolitical position. However, the favorable scenario demonstrates that through smart strategies (such as multilateral diplomacy, migration management, and cooperation in economic projects), it is possible to break the cycle of tension. This study emphasizes the need to prioritize long-term interests and the mediating role of international institutions in reducing tensions.

Conclusion

The future of Iran-Afghanistan relations hinges on the intelligent management of border tensions, water disputes, and geopolitical rivalries. While the crisis scenario is alarming, the favorable scenario shows that with political will and regional cooperation, Afghanistan can be transformed from a "security threat" into a "cooperation opportunity." This research provides an evidence-based policy framework for bilateral relations.

تدوین سناریوهای ژئوپلیتیک روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان

۱ | حمیدرضا گلثومیان^۱ |
۲ | یدالله کریمی پور^۲ |
۳ | حسین ربیعی^۳ |
۴ | افشین متقی^۴ |

۱- دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، دانشکده جغرافیا، تهران، ایران. ایمیل: hamidreza.golsoomiyani@um.ac.ir

۲- استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، دانشکده جغرافیا، تهران، ایران. ایمیل: karimipour@khu.ac.ir

۳- دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، دانشکده جغرافیا، تهران، ایران. ایمیل: rabieci@khu.ac.ir

۴- استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، دانشکده جغرافیا، تهران، ایران. ایمیل: a.mottaghi@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

هدف: این پژوهش با رویکردی ترکیبی (کمی-کیفی) و با هدف تدوین سناریوهای ژئوپلیتیک روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان انجام شد.

روش: داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان و پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شدند. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای Micmac (تحلیل تأثیرات متقابل عوامل کلیدی) و Scenario Wizard (شبیه‌سازی سناریوهای آینده) استفاده گردید.

یافته‌ها: با شناسایی ۲۴ وضعیت احتمالی مرتبط با ۶ عامل کلیدی (مهاجرت، به رسمیت شناختن طالبان، تنش‌های مرزی، حقایق رودخانه‌های مرزی، امنیت ترانزیت چابهار، و نقش قدرت‌های بزرگ)، بیش از ۴۵۱۰ سناریوی تلفیقی استخراج شد. نتایج نهایی نشان داد چهار سناریو با «سازگاری قوی» از جمله وضعیت بحرانی (۳۳.۳۳ درصد)، نیمه‌بحرانی (۲۸.۱۴ درصد)، ایستا (۲۸.۵۷ درصد)، و مطلوب (۲۳.۸۰ درصد) محتمل‌ترین مسیرهای آینده هستند. در سناریوی بحرانی، ترکیب عوامل مهاجرت غیرقانونی، جنگ آب هیرمند، رقابت قدرت‌های خارجی، و ناامنی مرزی، افغانستان را به «سیاه‌چاله امنیتی» تبدیل می‌کند و ایران را با بحران‌های اجتماعی-اقتصادی مواجه می‌سازد. سناریوی ایستا، با حفظ «ثبات شکننده»، تنش‌هایی مانند اختلافات آبی و مرزی را عادی‌سازی می‌کند. در مقابل، سناریوی مطلوب، با تکیه بر دیپلماسی چندجانبه، به رسمیت شناختن مشروط طالبان، و اتصال چابهار به افغانستان، همگرایی منطقه‌ای را ممکن می‌داند.

کلیدواژه‌ها: آینده پژوهی، ایران، طالبان، سناریو، افغانستان

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهند که غلبه روندهای بحرانی، جایگاه راهبردی ایران به‌عنوان «دروازه آسیای میانه» را تضعیف و امنیت مرزها را به مخاطره می‌اندازد. با این حال، سناریوی مطلوب نشان می‌دهد که همکاری‌های اقتصادی-امنیتی و میانجیگری نهادهای بین‌المللی می‌تواند افغانستان را از میدان نبرد نیابتی به پُل ارتباطی تبدیل کند. این پژوهش بر ضرورت خروج از چرخه تنش و اولویت‌دهی به منافع بلندمدت تأکید دارد.

استناد: گلثومیان، حمیدرضا؛ کریمی پور، یدالله؛ ربیعی، حسین و متقی دستنائی، افشین. (۱۴۰۴). تدوین سناریوهای ژئوپلیتیک روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان. *آینده‌پژوهی دفاعی*. ۱۰ (۳۹)، ۲۰۳-۲۳۴.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2058308.1898](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2058308.1898)

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

افغانستان به دلیل موقعیت جغرافیایی استراتژیک خود، همواره در کانون توجه قدرت‌های بزرگ جهانی قرار داشته است. این کشور به عنوان پل ارتباطی بین آسیای مرکزی و جنوب آسیا، از اهمیت ژئوپلیتیکی بالایی برخوردار است (Landesz, 2023: 45) ایران و افغانستان به عنوان دو همسایه با اشتراکات فرهنگی، زبانی و مذهبی عمیق، در طول تاریخ روابط پیچیده‌ای را تجربه کرده‌اند. این روابط تحت تأثیر تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی، همواره با چالش‌ها و فرصت‌هایی همراه بوده است. (شیخ غفوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۶). سرزمین افغانستان تا پیش از قرن ۱۸ میلادی بخشی جدایی‌ناپذیر از قلمرو ایران بود. با فروپاشی دولت صفویه و ضعف قدرت مرکزی در ایران، زمینه برای استقلال برخی مناطق فراهم شد. در این میان، سرزمین‌های شرقی ایران تحت فرمانروایی قبایل پشتون قرار گرفت و با روی کار آمدن احمدشاه ابدالی، دولت مستقل درانی تأسیس شد (Wang et al, 2024: 18) به تدریج نام افغانستان بر این دولت نهاده شد که به معنای سرزمین افغان‌ها است. پس از استقلال افغانستان، روابط دو کشور تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله رقابت‌های قدرت‌های بزرگ، تحولات داخلی و تغییرات مرزی قرار گرفت (لطفی، ۱۳۹۴: ۵۸). با ظهور طالبان در دهه ۱۹۹۰ میلادی، روابط ایران و افغانستان وارد مرحله جدیدی شد طالبان، گروهی بنیادگرای اسلامی که در مدارس دینی پاکستان و افغانستان شکل گرفت، با تفسیر سخت‌گیرانه‌ای از اسلام سنی، در سال ۱۹۹۶ کنترل کابل را به دست گرفت و امارتی اسلامی اعلام کرد. (Sakhi, 2023: 32) در دوره اول حکومت طالبان (۱۹۹۶-۲۰۰۱)، افغانستان شاهد اعمال قوانین سختگیرانه اسلامی بود که با محرومیت زنان از تحصیل و کار، ممنوعیت سرگرمی‌ها و مجازات‌های شدید همراه بود (Krampe et al, 2021: 123) همچنین، طالبان پناهگاه امنی برای گروه‌های تروریستی مانند القاعده فراهم کردند. پس از حملات ۱۱ سپتامبر و سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱، تلاش‌های زیادی برای بازسازی افغانستان و ایجاد یک دولت دموکراتیک انجام شد (Manchanda & Turner, 2024: 120)

با خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان در سال ۲۰۲۱، طالبان مجدداً قدرت را در این کشور به دست گرفت (Whitlock, 2021: 15) این رویداد تحولات ژئوپلیتیکی مهمی را در منطقه به دنبال داشت و روابط ایران و افغانستان را با چالش‌های جدیدی مواجه کرد. روی کار آمدن مجدد طالبان، نگرانی‌هایی را در مورد گسترش تروریسم، تأثیر بر امنیت مرزی، رفتار با شیعیان افغانستان و اختلافات ایدئولوژیک ایجاد کرده است (Malkasian, 2021: 17) ایران در قبال طالبان رویکردی محتاطانه و مبتنی بر واقع‌گرایی اتخاذ کرده و تلاش می‌کند تا ضمن حفظ روابط با طالبان، از گسترش بی‌ثباتی در افغانستان جلوگیری کند (Ruttig, 2021: 11) روابط

ایران و افغانستان در دوران حکومت طالبان در فضایی پیچیده و چندبعدی در حال تحول است. این روابط از یکسو با چالش‌های عمیقی همچون ناامنی‌های مرزی، اختلافات تاریخی بر سر مسائل مرزی و حقوق آبی، مداخلات بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، و تفاوت‌های ایدئولوژیک بین نظام جمهوری اسلامی ایران و حکومت طالبان مواجه است. از سوی دیگر، وجود فرصت‌های بالقوه در حوزه‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی، از جمله امکان همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم، توسعه پروژه‌های زیرساختی مشترک، گسترش مبادلات تجاری و تقویت پیوندهای فرهنگی و تاریخی، فضایی برای تعامل سازنده میان دو کشور ایجاد کرده است. این پژوهش با رویکردی ترکیبی کمی و کیفی، به بررسی آینده روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان پرداخته و هدف اصلی آن تدوین سناریوهای ژئوپلیتیکی برای این رابطه در شرایط کنونی است. برای دستیابی به این هدف، از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای، مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه، داده‌های لازم جمع‌آوری شده است. تقابل چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو، ضرورت آینده‌نگاری روابط دو کشور را به عنوان یک نیاز استراتژیک برای سیاستگذاران دو طرف پررنگ می‌سازد. در این میان، تدوین سناریوهای ژئوپلیتیک می‌تواند با شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار، روندهای محتمل و نقاط عطف احتمالی، چارچوبی تحلیلی برای درک بهتر پیچیدگی‌های این رابطه ارائه دهد. پرسش محوری این پژوهش آن است که چه سناریوهای ژئوپلیتیکی برای روابط ایران و افغانستان در دوران حکومت طالبان قابل تصور است؟ این سناریوها باید بتوانند هم‌زمان به بررسی چالش‌های امنیتی و مرزی، فرصت‌های اقتصادی و فرهنگی، و تأثیر بازیگران خارجی بر معادلات منطقه‌ای بپردازند.

پیشینه پژوهش و چارچوب نظری

پژوهش حاضر با هدف آینده‌پژوهی روابط جمهوری اسلامی ایران و افغانستان در عصر حاکمیت طالبان، نیازمند درک عمیق از تحولات تاریخی و معاصر میان دو کشور است. به منظور فراهم آوردن بستری جامع برای این تحلیل، مطالعات پیشین در این حوزه مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. در ادامه، هشت اثر مهم شامل مقالات و کتاب‌ها، به همراه خلاصه‌ای از محتوای آن‌ها، به عنوان پیشینه پژوهش معرفی می‌شوند:

جدول (۱): پیشینه پژوهش

عنوان پیشینه	نویسنده/نویسندگان	منبع	خلاصه
چالش‌ها و فرصت‌های سیاست خارجی ایران در قبال افغانستان	شعبان ماهگل، غفار زارعی، امین روان بد	اندیشه‌های نو در علوم جغرافیایی (سال ۱۴۰۴، شماره ۷)	واکاوی چالش‌ها و فرصت‌ها پیش روی سیاست خارجی ایران در مواجهه با افغانستان پسا ۲۰۲۱ و پس از بازگشت طالبان به قدرت. بررسی تأثیر روابط

عنوان پیشینه	نویسنده/نویسندگان	منبع	خلاصه
(مطالعه موردی: حکومت طالبان)			گذشته و تحولات اخیر بر جهت‌گیری‌های سیاست خارجی ایران.
سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال تحولات افغانستان؛ مورد مطالعه : ظهور مجدد طالبان	مائده داودی، داود کیانی، کیهان برزگر	مطالعات سیاسی جهان اسلام	تحلیل رویکرد ایران در قبال قدرت گرفتن مجدد طالبان. استدلال بر اساس واقع‌گرایی تهاجمی که قدرت‌یابی طالبان و خروج آمریکا، منافع ایران را تحت تأثیر قرار داده و طالبان تهدیدی ایدئولوژیک است.
از همکاری تا منازعه: تحلیلی بر روابط ایران و طالبان	نوذر شفيعی	فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی (تابستان ۱۴۰۲، شماره ۴)	بررسی دوره‌های همکاری و منازعه در روابط ایران و طالبان. اشاره به منازعه اصلی در سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۰، همکاری پنهانی پس از ۲۰۰۱، و رقابت و منازعه پس از بازگشت طالبان به قدرت.
تحلیل مقایسه‌ای الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دوران دولت وحدت ملی و طالبان	بهمن سرلک و علی آدمی	روابط خارجی (زمستان ۱۴۰۳، شماره ۶۴)	مقایسه الگوهای رقابت و همکاری میان ایران و افغانستان در دو دوره حاکمیتی دولت وحدت ملی و حکومت طالبان.
نقش ایران در مدیریت بحران سیاسی افغانستان تحت حاکمیت طالبان	سید مجتبی علوی و جعفر حق پناه	فصلنامه غرب آسیا (خرداد ۱۴۰۳، دوره ۲، شماره ۱)	بررسی نقش ایران در مدیریت بحران سیاسی افغانستان در دوره حاکمیت طالبان، شامل تلاش برای میانجی‌گری و ایجاد ثبات.
تبیین سیاست خارجی ایران در قبال طالبان (۲۰۲۱-۱۹۹۶)	حسین کریمی‌فرد	فصلنامه مطالعات خاورمیانه (۱۴۰۰، دوره ۲۸، شماره ۳)	تبیین سیاست خارجی ایران در قبال طالبان از ۱۹۹۶ تا ۲۰۲۱ بر پایه عقلانیت‌گرایی سیاسی، دیپلماسی، میانجی‌گری، حفظ نفوذ، امنیت و تشکیل دولت ائتلافی.
افغانستان و پنج سال سلطه طالبان	وحید مزده	نشر نی (۱۴۰۰)	بررسی دوران پنج ساله نخست سلطه طالبان (۲۰۰۱-۱۹۹۶). به ریشه‌ها، ایدئولوژی، ساختار حکومتی و روابط طالبان می‌پردازد.
گذری بر تاریخ روابط سیاسی ایران و افغانستان (از اوایل قاجاریه تا ظهور پدیده	جمیله روح زنده (مقدمه از محمدابراهیم باستانی پاریزی)	صبحدم (۱۳۸۴)	بررسی روابط سیاسی ایران و افغانستان از دوران قاجار تا اولین دوره طالبان. شامل بخش‌هایی در مورد ظهور طالبان و تأثیرات منطقه‌ای.

عنوان پیشینه	نویسنده/نویسندگان	منبع	خلاصه
طالبان) و دیگر حوادث و بحران‌های ناشی از آن			

این مجموعه از مقالات علمی و کتاب‌ها، جنبه‌های مختلف روابط ایران و افغانستان در دوره طالبان چه دوره اول و چه دوره جدید را پوشش می‌دهند و توانستند بستر نظری و تجربی مناسبی را برای این پژوهش فراهم آورند. این مطالعات به تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های پیش رو کمک کرده و در شکل‌دهی فرضیه‌ها و سؤالات پژوهش در زمینه آینده‌پژوهی روابط دو کشور در عصر حاضر، راهگشا خواهد بود.

چارچوب نظری

این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد واقع‌گرایی نئوکلاسیک و با تلفیقی از مفاهیم سازه‌نگاری و ژئوپلیتیک انتقادی، به تحلیل آینده روابط ایران و افغانستان در دوره حاکمیت طالبان می‌پردازد. این چارچوب نظری چندوجهی به نویسندگان اجازه می‌دهد تا هم به عوامل ساختاری و مادی تأثیرگذار بر روابط (مانند قدرت، منافع و جغرافیا) و هم به عوامل هویتی، ایدئولوژیک و گفتمانی (نحوه درک بازیگران از یکدیگر) توجه کنند.

۱. واقع‌گرایی نئوکلاسیک: منافع، قدرت و امنیت در بستر آنارشی

روابط ایران و افغانستان، در نگاه واقع‌گرایانه، تابعی از منافع ملی متقابل و پویایی‌های قدرت در یک سیستم بین‌المللی آنارشیک است (Lawson & Legrenzi, 2024:130). واقع‌گرایی نئوکلاسیک، ضمن تأکید بر آنارشی سیستمیک و رقابت دولت‌ها برای بقا و امنیت، به نقش متغیرهای داخلی (مانند نوع رژیم، ایدئولوژی و رهبری) در شکل‌دهی به ادراک منافع و واکنش به تهدیدات نیز توجه می‌کند (Christoyannopoulos, 2022:17).

جدول (۲): تهدیدات و فرصت‌های همکاری ایران و طالبان در چارچوب واقع‌گرایی نئوکلاسیک

دسته	نوع تهدید/چالش	توضیح	فرصت/ریسک
تهدیدات مشترک (بستر همکاری)	۱. تروریسم فرامرزی (داعش خراسان)	این گروه هم علیه منافع ایران (مانند حملات به مراسم شهید قاسم سلیمانی) و هم علیه طالبان (حملات به مساجد و اقلیت‌ها در افغانستان) فعالیت دارد.	فرصت همکاری: تبادل اطلاعات، کنترل مرزها و عملیات ضدتروریستی هماهنگ.
	۲. قاچاق مواد مخدر و سلاح	افغانستان بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر جهان است و قاچاق آن به ایران، امنیت و سلامت اجتماعی ایران را تهدید می‌کند.	فرصت همکاری: مبارزه با شبکه‌های قاچاق می‌تواند منافع امنیتی دو طرف را تأمین کند.

فرصت/ریسک	توضیح	نوع تهدید/چالش	دسته
فرصت همکاری: طالبان نیازمند ثبات برای جلوگیری از فرار شهروندان است و ایران می‌تواند در بازسازی افغانستان نقش ایفا کند.	ایران میزبان میلیون‌ها افغانستانی است و ادامه ناامنی در افغانستان می‌تواند موج جدیدی از مهاجرت را ایجاد کند.	۳. بحران مهاجرت و پناهندگان	
پیامد تنش: تقویت گروه‌های تندرو در مرزهای شرقی ایران می‌تواند امنیت ملی ایران را تهدید کند.	ایران احتمال می‌دهد که طالبان از گروه‌های مخالف ایران (مانند برخی جناح‌های پشتون یا سلفی‌ها) حمایت کند.	۱. نگرانی ایران از نفوذ طالبان در میان گروه‌های افراطی منطقه	
پیامد تنش: احتمال مداخله ایران در امور داخلی افغانستان، طالبان را به سمت محدود کردن روابط سوق می‌دهد.	طالبان نسبت به روابط ایران با گروه‌های شیعه افغانستان (مانند حزب وحدت) و اقلیت‌های قومی حساس است.	۲. نگرانی طالبان از نفوذ ایران در افغانستان	تهدیدات متقابل (عامل تنش)
پیامد تنش: عدم توافق پایدار می‌تواند به بحران‌های دوره‌ای بین دو طرف دامن بزند.	مسئله تقسیم آب هیرمند و کنترل مرزها گاه به تنش‌های مقطعی منجر شده است.	۳. اختلافات مرزی و آبی	

مآخذ: یافته‌های پژوهش

۲. سازه‌انگاری: هویت‌ها، باورها و گفتمان‌ها در شکل‌دهی به روابط

سازه‌انگاری مکمل واقع‌گرایی نئوکلاسیک است و به ما کمک می‌کند تا ابعاد غیرمادی روابط را درک کنیم (de Soto, 2022: 381). این رویکرد تأکید دارد که هویت‌ها، باورها، هنجارها و گفتمان‌ها نه تنها ثابت و از پیش تعیین‌شده نیستند، بلکه از طریق تعاملات اجتماعی ساخته می‌شوند و می‌توانند بر منافع و رفتار بازیگران تأثیر بگذارند (Tulga, 2022: 18).

تحلیل سازه‌انگارانه، چارچوبی ظریف برای درک پویایی‌های پیچیده روابط ایران و طالبان ارائه می‌دهد. این رویکرد بر این باور است که روابط تنها بر اساس منافع مادی شکل نمی‌گیرد، بلکه هویت‌ها، باورها و گفتمان‌ها نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند.

جدول (۳): تحلیل سازه‌انگارانه روابط ایران و طالبان

محور تحلیل	توضیح	پیامدها در روابط ایران و طالبان
۱. تقابل یا هم‌سازی هویت‌ها؟	هویت‌ها می‌توانند در تعاملات بازتعریف شوند و اشتراکات "فرعی" می‌توانند بستری برای همکاری ایجاد کنند.	شیعه-سنی و فارسی-پشتون تنها یک جنبه هستند. اشتراکات ضدآمریکایی یا مقاومت‌گرایی می‌توانند "هویت‌های فرعی" ایجاد کنند که پتانسیل همکاری را افزایش می‌دهد. همچنین، نقش بازیگران فراملی (مانند

محور تحلیل	توضیح	پیامدها در روابط ایران و طالبان
		هزاره‌ها یا اقلیت‌های سنی در ایران) می‌تواند هم پل هویتی باشد و هم عامل شکاف.
۲. ایدئولوژی به مثابه ابزار یا محدودیت؟	ایدئولوژی می‌تواند انعطاف‌پذیر باشد و به عنوان پوششی برای منافع مادی عمل کند، یا ساختاری معنایی غیرقابل چشم‌پوشی باشد.	طالبان با ترکیب "امارت اسلامی" (با هویت سنی-پشتون) و واقع‌گرایی سیاسی، انعطاف ایدئولوژیک از خود نشان داده‌اند. از سوی دیگر، ایران نیز میان "انقلابی‌گری اسلامی" و "منافع ملی" در نوسان است. پرسش کلیدی اینجاست که آیا ایدئولوژی صرفاً یک ابزار سیاسی است یا یک محدودیت اساسی محسوب می‌شود.
۳. گفتمان‌ها: از دشمنی تا همسایگی	روایت‌سازی یک طرف از دیگری، تأثیر مستقیمی بر سیاست‌گذاری‌ها دارد و می‌تواند با تغییر شرایط تحول یابد.	روایت ایران از طالبان از "تهدید تروریستی" (دهه ۱۹۹۰) به "واقعیت ژئوپلیتیک" (پس از ۲۰۲۱) تغییر کرده است. گفتمان طالبان نیز دوگانه است: ایران هم می‌تواند "حامی شیعیان افغانستان" (تهدید) و هم "شریک تجاری-امنیتی" (فرصت) باشد. این دوگانگی منعکس‌کننده سازه‌نگاری منافع متغیر است.
۴. هنجارهای بین‌المللی و فشار خارجی	فشارهای خارجی و تحریم‌ها می‌توانند به ایجاد (هویت مشترک تحت محاصره) منجر شوند.	تحریم‌های غرب علیه طالبان و ایران ممکن است به شکل‌گیری «هویت مشترک تحت فشار» بین این دو طرف منجر شود، حتی با وجود اختلافات عمیق داخلی میان آنها. این پدیده که به «دیگری‌سازی مشترک» معروف است، زمانی رخ می‌دهد که دشمنی خارجی، گروه‌های متعارض داخلی را به هم نزدیک کند.
۵. ظرفیت یادگیری و آینده روابط	تعاملات مستمر می‌تواند به تدریج هویت‌ها را بازتعریف کرده و مسیر روابط را تغییر دهد.	اگر همکاری‌های اقتصادی-امنیتی مانند مبادلات انرژی یا مقابله با داعش تداوم یابد، ممکن است بر گفتمان‌های داخلی هر دو طرف تأثیر بگذارد. اما بحران‌هایی مانند اختلاف بر سر حقوق آب هیرمند می‌تواند به تقویت روایت‌های متعارض منجر شود.

مآخذ: یافته‌های پژوهش

۳. ژئوپلیتیک انتقادی: قدرت، فضا و رویکردهای فضایی

ژئوپلیتیک انتقادی با تمرکز بر نقش قدرت در ساخت معانی فضایی، چارچوبی برای درک پیچیدگی‌های روابط ایران و طالبان فراهم می‌کند (Lambach, 2023: 290). این رویکرد نشان می‌دهد که فضاها و مرزها صرفاً فیزیکی نیستند، بلکه محصول روابط قدرت، ایدئولوژی و روایت‌سازی‌های سیاسی هستند (Squire, 2024).

جدول (۴): ژئوپلیتیک انتقادی روابط ایران و طالبان

محور تحلیل	مفهوم کلیدی	کاربرد در روابط ایران و طالبان
۱. ژئوپلیتیک مرزها	مرزها فراتر از خطوط جغرافیایی، عرصه‌ای برای تقابل و ساختارهای گفتمانی هستند.	ایران بر "امنیت مرزها" تأکید دارد، در حالی که طالبان مرز را "حدود حاکمیت امارت اسلامی" تعریف می‌کند. این تفاوت‌ها بر سیاست‌های امنیتی و کنترل مرزها تأثیر می‌گذارد. استفاده از فناوری‌های نظارتی تکنولوژی ژئوپلیتیک نیز در بازتعریف فضای مرزی مؤثر است.
۲. ژئوپلیتیک منابع	منابع حیاتی مانند آب، می‌توانند عرصه رقابت یا همکاری باشند که توسط گفتمان‌های متعارض شکل می‌گیرند.	بحران آب هیرمند نمونه‌ای از این رقابت است؛ ایران بر "حقوق تاریخی" و طالبان بر "حاکمیت ملی" تأکید دارند. با این حال، وابستگی متقابل به منابع مشترک (انرژی، ترانزیت) می‌تواند گفتمان "رقابت" را به "همکاری محدود" تغییر دهد.
۳. فضاهای نفوذ	نفوذ منطقه‌ای با ساخت فضاهای هژمونیک از طریق ابزارهای فرهنگی-مذهبی و اقتصادی شکل می‌گیرد، در حالی که طرف مقابل به دنبال محدود کردن نفوذ خارجی است.	ایران با گفتمان عمق استراتژیک به دنبال حفظ نفوذ خود (حمایت از شیعیان، پروژه‌های اقتصادی) است. طالبان با گفتمان "امارت محصور" و ضدیت با نفوذ خارجی، سعی در محدود کردن نقش ایران دارند.
۴. روایت‌سازی‌های فضایی	تصویرسازی از دیگری و اسطوره‌سازی یا واقعیت‌سازی فضاها بر سیاست‌گذاری‌ها تأثیر می‌گذارد.	روایت ایران از طالبان از "گروه تروریستی" به "واقعیت ژئوپلیتیک" تغییر کرده است. طالبان نیز ایران را هم‌زمان "همسایه ضروری" و "تهدید نرم" تصویر می‌کنند که نشان‌دهنده تنش بین واقع‌گرایی سیاسی و ایدئولوژی است.

مآخذ: یافته‌های پژوهش

ژئوپلیتیک انتقادی نشان می‌دهد که روابط ایران و طالبان فراتر از تحلیل‌های صرفاً مادی است و در گفتمان‌های متعارض درباره هویت، حاکمیت و امنیت ریشه دارد. آینده این تعاملات به توانایی طرفین در بازتعریف روایت‌های فضایی، نقش بازیگران فراملی، و تأثیر فناوری‌های جدید بستگی دارد. این تحلیل بر اهمیت دیپلماسی گفتمانی و نقد روایت‌های مسلط برای کاهش تنش‌ها تأکید می‌کند.

با تلفیق این سه رویکرد، نویسندگان موفق شدند پیشران‌های کلیدی آینده روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان را به‌شکلی جامع و چندبُعدی شناسایی و تحلیل کنند. سپس در بخش تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش از این مؤلفه‌ها بهره گرفته شد. چارچوب نظری مورد استفاده، همزمان سه سطح را پوشش می‌دهد:

۱. جبارها و محدودیت‌های ساختاری (با تکیه بر واقع‌گرایی نئوکلاسیک)

۲. پویایی‌های هویتی و گفتمانی (بر مبنای سازه‌نگاری)

۳. ابعاد فضایی و جغرافیایی (با اتکا به ژئوپلیتیک انتقادی)

این ترکیب نظری به نویسندگان امکان داد تا هم چالش‌ها و تهدیدات مادی و هم فرصت‌های ناشی از درک متقابل و بازتعریف منافع را بررسی کنند و درنهایت، به تحلیلی غنی‌تر و پیش‌بینی‌هایی واقع‌بینانه‌تر از آینده روابط دو کشور دست یابند.

آینده پژوهی و ژئوپلیتیک

آینده پژوهی و ژئوپلیتیک دو حوزه به ظاهر متمایز اما عمیقاً مرتبط هستند که در کنار هم می‌توانند ابزاری قدرتمند برای درک تحولات جهانی و تدوین راهبردهای بلندمدت فراهم کنند (Ferraz de Oliveira, 2024:207). آینده پژوهی به دنبال شناسایی روندها، پیشران‌ها و سناریوهای محتمل آینده است، در حالی که ژئوپلیتیک تأثیر عوامل جغرافیایی (مانند موقعیت استراتژیک، منابع طبیعی و دسترسی به مسیرهای حیاتی) بر روابط قدرت و امنیت بین‌الملل را تحلیل می‌کند (Palle, 2021). پیوند این دو حوزه، امکان پیش‌بینی و برنامه‌ریزی برای چالش‌های پیچیده‌ای مانند تغییرات اقلیمی، رقابت قدرت‌ها و تحولات امنیتی را فراهم می‌سازد.

۱. ژئوپلیتیک به‌عنوان بستر آینده پژوهی

تحلیل‌های ژئوپلیتیک (مانند اهمیت تنگه هرمز یا ذخایر نفت خلیج فارس) به آینده پژوهان کمک می‌کند تا پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر آینده را شناسایی کنند. برای مثال، کاهش منابع آب در خاورمیانه می‌تواند به سناریوهای درگیری یا همکاری بین کشورها منجر شود.

۲. آینده پژوهی به‌عنوان ابزار ژئوپلیتیک

روش‌هایی مانند سناریوسازی و مدل‌سازی روندها به سیاست‌گذاران اجازه می‌دهد تأثیر تحولات جهانی (مثل گرمایش زمین یا ظهور فناوری‌های جدید) بر توازن قدرت را پیش‌بینی کنند. مثلاً، ذوب یخ‌های قطبی ممکن است مسیرهای تجاری جدیدی ایجاد کند که ژئوپلیتیک روسیه و چین را متحول سازد.

۳. کاربردهای عملی

ترکیب این دو حوزه در مسائلی مانند امنیت ملی (تهدیدات سایبری ناشی از رقابت فناوری)، دیپلماسی انرژی (گذار به سوخت‌های پاک) یا مدیریت بحران (مهاجرت‌های اقلیمی) حیاتی است. ایران، با موقعیت حساس خود، می‌تواند از این رویکرد برای تدوین راهبردهای مقاومتی در برابر تحریم‌ها یا تنش‌های منطقه‌ای استفاده کند.

آینده‌پژوهی و ژئوپلیتیک در عصر حاضر دو روی یک سکه هستند: یکی چارچوب تحلیلی (ژئوپلیتیک) و دیگری ابزار پیش‌نگر (آینده‌پژوهی) ارائه می‌دهد. این همپوشانی نه تنها برای سیاست‌گذاران، بلکه برای فعالان اقتصادی و پژوهشگران بین‌المللی نیز ضروری است تا در جهان پرتلاطم امروز، پاسخ‌هایی آینده‌نگرانه طراحی کنند (Simandan, 2023:112).

روش تحقیق

این پژوهش با رویکردی ترکیبی کمی و کیفی، به بررسی هدف تدوین سناریوهای ژئوپلیتیک روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان پرداخته است. از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای، مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه، داده‌های لازم جمع‌آوری شده است. از نرم‌افزارهای Micmac و Scenario Wizard برای تحلیل ساختاری داده‌ها و شبیه‌سازی سناریوهای مختلف استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۳۸ نفر از خبرگان و متخصصانی است که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. این افراد به دلیل داشتن دانش و تجربه عملی در حوزه روابط ایران و افغانستان به عنوان جامعه آماری پژوهش در نظر گرفته شده‌اند. جامعه آماری به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است (تمام‌شمار) زیرا حجم جامعه آماری محدود بوده و دسترسی به همه اعضای آن امکان‌پذیر بوده است. برای انتخاب افراد در هر گروه، معیارهایی مانند سابقه کاری، تخصص، و سطح تحصیلات مد نظر قرار گرفته است. برای تعیین وزن و رتبه‌بندی شاخص‌ها در روش Micmac و Scenario Wizard نیز از همان جامعه آماری پژوهش متشکل از ۳۸ نفر از خبرگان و متخصصان استفاده شد که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند.

جدول (۵): جامعه آماری پژوهش

خبرگان اجرایی		خبرگان دانشگاهی	
تعداد	سازمان	تعداد	حوزه تخصصی
۵	ارتش جمهوری اسلامی ایران	۳	جغرافیای سیاسی
۴	فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران	۲	علوم سیاسی
۳	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۴	روابط بین‌الملل
۳	استانداری خراسان رضوی	۳	حقوق آب

خبرگان اجرایی		خبرگان دانشگاهی	
۳	استاندارداری خراسان جنوبی	۲	جامعه‌شناسی سیاسی
۳	استاندارداری سیستان و بلوچستان	۳	اقتصاد سیاسی

برای ارزیابی پایایی پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن برابر با ۰.۸۳ به دست آمد. این مقدار نشان‌دهنده پایایی بالای سوالات پرسشنامه در سنجش متغیرهای مورد نظر است. همچنین، برای تأیید روایی محتوا، پرسشنامه توسط گروهی از خبرگان متخصص در حوزه روابط ایران و افغانستان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. نظرات خبرگان در جهت بهبود و تکمیل پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

شناسایی متغیرهای ژئوپلیتیکی تاثیرگذار بر آینده روابط ایران و افغانستان

در پژوهش حاضر و در اولین مرحله با بهره‌گیری از روش مصاحبه شاخص خبرگی و مطالعه ادبیات موضوع، تعداد ۳۹ مؤلفه که بیشترین نقش را در آینده روابط ژئوپلیتیکی ایران و افغانستان داشتند، مطابق جدول زیر شناسایی و به منظور درج در ماتریس اثرات متقابل و در نهایت تحلیل‌های مربوطه مورد استفاده قرار گرفتند سپس این مؤلفه‌ها در اختیار خبرگان قرار گرفت و با امتیازدهی و میانگین‌گیری از نمرات مصرحه، میزان اهمیت هر مؤلفه استخراج گردید.

جدول (۶): متغیرهای ژئوپلیتیکی تاثیرگذار بر آینده روابط ایران و افغانستان

میانگین اهمیت متغیر	پیشران‌های کلیدی	کد	بعد
۴/۴۵	تحولات ژئوپلیتیکی جهانی و ظهور قدرت‌های نوظهور	X1	سیاسی - نظامی
۱/۰۶	استقرار حاکمیت قانون و مبارزه جدی با فساد در ایران و افغانستان که یکی از پیش‌نیازهای توسعه پایدار و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است	X2	
۴/۳۸	تفاوت‌های ایدئولوژیک بین جمهوری اسلامی ایران و طالبان	X3	
۴/۳۵	رقابت‌های قدرت‌های بزرگ در منطقه، مانند ایالات متحده، روسیه و چین و تاثیر آن بر روابط ایران و افغانستان	X4	
۴/۱۲	تهدیدات امنیتی مشترک و همکاری‌های منطقه‌ای مانند تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جدایی‌طلبی	X5	
۳/۴۵	تنش‌های مرزی	X6	
۳/۴۵	خروج نیروهای خارجی از افغانستان و فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از آن	X7	
۳/۴۵	بی‌ثباتی سیاسی افغانستان	X8	
۴/۴۴	به رسمیت شناختن حکومت طالبان و پیامدهای آن	X9	

میانگین اهمیت متغیر	پیشران‌های کلیدی	کد	بعد
۱/۵۸	تهدیدات امنیتی نوظهور و همکاری‌های منطقه‌ای	X10	اجتماعی - فرهنگی
۱/۶۴	پیوندهای زبانی و ادبی	X11	
۱/۱۹	اشتراکات دینی و مذهبی	X12	
۲/۳۸	ریشه‌های تاریخی مشترک	X13	
۱/۲۲	همگرایی فرهنگی در آداب و رسوم	X14	
۱/۴۲	موسیقی، ادبیات، هنرهای دستی و صنایع دستی مشترک، که پیوندهای فرهنگی دو ملت را تقویت می‌کند	X15	
۴/۴۹	مهاجرت افغان‌ها به ایران	X16	
۲/۲۱	وجود اقوام مشترک در دو کشور، مانند تاجیک‌ها و هزاره‌ها	X17	
۱/۳۵	همکاری‌های علمی و دانشگاهی	X18	
۲/۵۸	نقش ایران در بازسازی افغانستان	X19	
۲/۲۸	وجود منابع معدنی مشترک یا مجاور، می‌تواند منجر به همکاری یا رقابت در زمینه استخراج و بهره‌برداری شود.	X20	
۴/۴۵	صادرات انرژی ایران به افغانستان و سرمایه‌گذاری در بخش انرژی افغانستان که می‌تواند به تقویت روابط اقتصادی دو کشور کمک کند.	X21	
۴/۳۲	توسعه بندر چابهار در ایران و اتصال آن به افغانستان، می‌تواند به عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم در منطقه عمل کرده و روابط اقتصادی دو کشور را تقویت کند.	X22	
۳/۳۲	توسعه شبکه‌های راه آهن، جاده و خطوط هوایی بین دو کشور، تسهیل تجارت و مبادلات اقتصادی را در پی خواهد داشت.	X23	
۲/۳۸	حجم مبادلات تجاری بین دو کشور، به ویژه صادرات کالاهای ایرانی به افغانستان، بر روابط اقتصادی دو کشور تأثیرگذار است.	X24	
۲/۳۵	ایجاد مناطق آزاد تجاری در مرزهای مشترک، می‌تواند به تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری کمک کند.	X25	
۲/۵۸	قاچاق کالا و سوخت می‌تواند بر اقتصاد و امنیت هر دو کشور تأثیر منفی بگذارد.	X26	
۲/۴۶	مهاجرت افغان‌ها به ایران و اشتغال آن‌ها در بخش‌های مختلف اقتصاد ایران، بر روابط اقتصادی دو کشور تأثیرگذار است.	X27	
۳/۳۲	تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران و افغانستان، می‌تواند بر روابط اقتصادی دو کشور محدودیت ایجاد کند.	X28	
۱/۱۲	فساد اداری در هر دو کشور می‌تواند مانعی برای توسعه روابط اقتصادی باشد.	X29	
۱/۱۹	نقش سازمان‌های غیردولتی در ارائه کمک‌های بشردوستانه و توسعه‌ای در افغانستان، می‌تواند بر روابط با ایران تأثیرگذار باشد.	X30	
۴/۵۱	اختلاف بر سر حقایق رودخانه‌های هیرمند و هریرود.	X31	

میانگین اهمیت متغیر	پیشران‌های کلیدی	کد	بعد
۴/۵۱	خشکسالی و کاهش منابع آب شیرین در هر دو کشور، بر رقابت بر سر منابع آبی موجود افزوده و منجر به تنش شده است.	X32	
۲/۳۸	تغییرات اقلیمی مانند افزایش دما و تغییر الگوهای بارندگی، بر منابع آب و کشاورزی در هر دو کشور تأثیر گذاشته و بر روابط دوجانبه سایه انداخته است.	X33	
۱/۱۲	همکاری در زمینه توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، مانند انرژی خورشیدی و بادی، می‌تواند به کاهش تنش‌ها بر سر منابع آب و انرژی فسیلی کمک کند.	X34	
۲/۵۸	طوفان‌های گرد و غبار ناشی از خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌ها، بر سلامت مردم هر دو کشور و همچنین کشاورزی و دامداری تأثیر منفی گذاشته است.	X35	
۱/۵۸	آلودگی هوا، آب و خاک ناشی از فعالیت‌های صنعتی و شهری، بر سلامت مردم و محیط زیست هر دو کشور تأثیرگذار است.	X36	
۱/۱۴	بسیاری از گونه‌های جانوری و گیاهی در ایران و افغانستان مشترک هستند و حفاظت از این تنوع زیستی، نیازمند همکاری بین دو کشور است.	X37	
۱/۵۱	تأمین امنیت غذایی برای جمعیت رو به رشد در هر دو کشور، به همکاری در زمینه مدیریت منابع آب، کشاورزی پایدار و توسعه زیرساخت‌های کشاورزی نیاز دارد.	X38	
۲/۷۸	دیپلماسی محیط زیست می‌تواند به عنوان ابزاری برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی و حل اختلافات زیست‌محیطی بین ایران و افغانستان مورد استفاده قرار گیرد.	X39	

مآخذ: یافته‌های پژوهش

شناسایی مؤلفه‌های مهم و تأثیر گذار

بعد از بررسی عوامل در شاخص‌های خبرگی توسط خبرگان و کارشناسان مربوطه با جمع آوری نمرات و امتیازهایی که به مؤلفه‌های احصا شده تخصیص یافت در نهایت، مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر موضوع پژوهش شامل ۱۵ مؤلفه اثر گذار مطابق جدول زیر شناسایی شد که به منظور درج در نرم افزار میک مک مورد استفاده قرار گرفتند.

جدول (۷): مؤلفه‌های مهم و تأثیر گذار بر روابط ایران و افغانستان

ردیف	مهم‌ترین پیشران‌های کلیدی
۱	تحولات ژئوپلیتیکی جهانی و ظهور قدرت‌های نوظهور
۲	تفاوت‌های ایدئولوژیک بین جمهوری اسلامی ایران و طالبان
۳	رقابت‌های قدرت‌های بزرگ در منطقه، مانند ایالات متحده، روسیه و چین و تأثیر آن بر روابط ایران و افغانستان
۴	تهدیدات امنیتی مشترک و همکاری‌های منطقه‌ای مانند تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جدایی‌طلبی
۵	خروج نیروهای خارجی از افغانستان و فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از آن

ردیف	مهم‌ترین پیشران‌های کلیدی
۶	بی ثباتی سیاسی افغانستان
۷	به رسمیت شناختن حکومت طالبان و پیامدهای آن
۸	مهاجرت افغان‌ها به ایران
۹	صادرات انرژی ایران به افغانستان و سرمایه‌گذاری در بخش انرژی افغانستان که می‌تواند به تقویت روابط اقتصادی دو کشور کمک کند.
۱۰	توسعه بندر چابهار در ایران و اتصال آن به افغانستان، می‌تواند به عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم در منطقه عمل کرده و روابط اقتصادی دو کشور را تقویت کند
۱۱	توسعه شبکه‌های راه آهن، جاده و خطوط هوایی بین دو کشور، تسهیل تجارت و مبادلات اقتصادی را در پی خواهد داشت
۱۲	تنش‌های مرزی
۱۳	تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران و افغانستان، می‌تواند بر روابط اقتصادی دو کشور محدودیت ایجاد کند
۱۴	اختلاف بر سر حقایق رودخانه‌های هیرمند و هریرود
۱۵	خشکسالی و کاهش منابع آب شیرین در هر دو کشور، بر رقابت بر سر منابع آبی موجود افزوده و منجر به تنش شده است

مآخذ: یافته‌های پژوهش

شناسایی متغیرهای کلیدی (پیشران‌های) موثر بر روابط ایران و افغانستان

در این پژوهش پس از شناسایی متغیرهای تاثیرگذار بر روابط ایران و افغانستان، پرسشنامه پژوهشگر ساخته‌ای در قالب ماتریس اثرات متقاطع تنظیم و در اختیار خبرگان پژوهش قرار گرفت تا با بهره‌گیری از نظر خبرگان دانشگاهی و مدیران اجرایی به بررسی میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها پرداخته شود. نتایج پرسشنامه وارد نرم افزار Micmac شد. خروجی این نرم افزار شش متغیر کلیدی موثر بر روابط ایران و افغانستان را نشان داد.

تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل

جدول (۸): تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	صفر	یک	دو	سه	P	جمع	درصد پُرشدگی
مقدار	۱۵*۱۵	۲	۳۴	۷۳	۵۸	۶۰	۰	۱۹۱	۸۴/۸۸٪

در تحلیل انجام شده، ابعاد ماتریس در نرم‌افزار میک‌مک ۱۵*۱۵ بوده و تعداد تکرارها دو بار در نظر گرفته شده است. شاخص پُرشدگی ماتریس نیز ۸۴/۸۸ درصد است که این میزان نشان می‌دهد که بیش از ۸۴ درصد، متغیرها بر یکدیگر تأثیر داشته یا از هم تأثیر پذیرفته‌اند. از مجموع ۱۹۱ رابطه قابل شناسایی؛ ۳۴ رابطه بدون تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری (۰)، ۷۳ رابطه دارای اثرات متقاطع (۱)، ۵۸ رابطه دارای اثرات متقاطع (۲) و ۶۰ رابطه دارای اثرات

مقاطع (۳) و ۰ رابطه اثر بالقوه (P) دارند. این نتایج گویای آن هستند که تعداد روابط با اثرگذاری زیاد نسبت به دیگر روابط بیشتر است.

درجه مطلوبیت و بهینه شدگی ماتریس

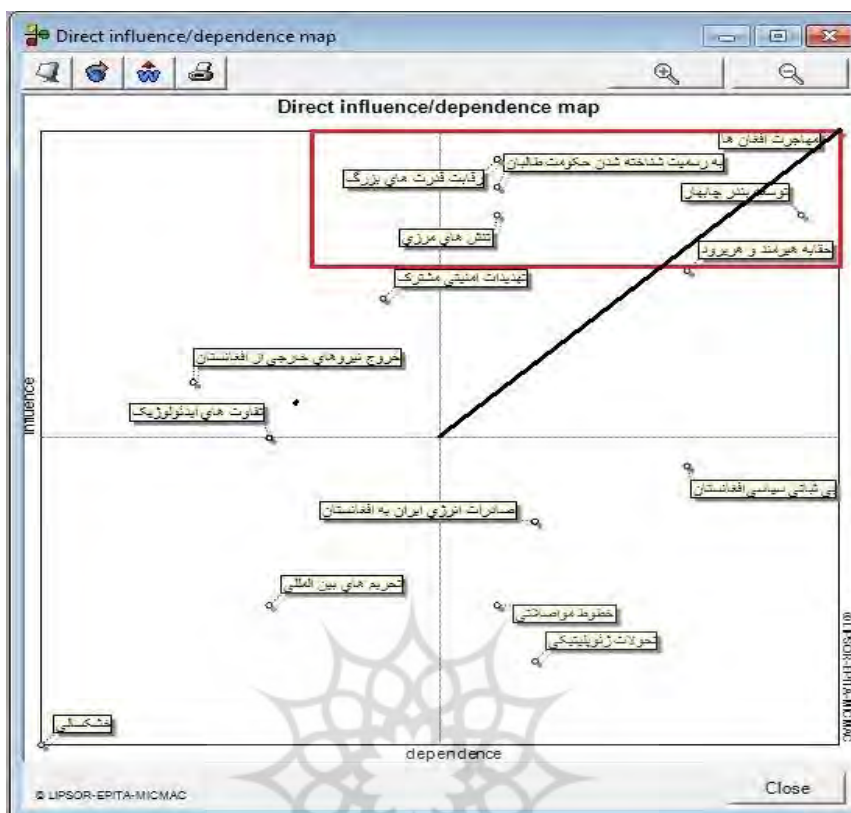
جدول (۹): درجه مطلوبیت و بهینه شدگی ماتریس

چرخش	تأثیر پذیری	تأثیر گذاری	شاخص
۱	%۸۹	%۹۸	روابط ایران و افغانستان
۲	%۹۸	%۱۰۲	

تحلیل سیستم و تعیین تأثیرگذاری-تأثیرپذیری متقابل متغیرها بر یکدیگر روش MICMAC^۱ یک ابزار تحلیلی کیفی برای بررسی روابط متقابل بین متغیرها در یک سیستم پیچیده است. این روش با تمرکز بر شناسایی قدرت تأثیرگذاری و میزان تأثیرپذیری متغیرها، به درک ساختار سیستم و شناسایی عوامل کلیدی کمک می‌کند. این روش به ویژه در حوزه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک، مدیریت ریسک و تحلیل سیاست‌ها کاربرد دارد.

¹ Matrix of Cross-Impact Multiplications Applied to Classification

شکل (۱) نمودار پراکندگی متغیرهای مستقیم و جایگاه آن در محور تاثیرگذاری- تاثیر پذیری

در نمودار پراکندگی چهار گروه از متغیرها به شرح زیر قابل شناسایی هستند: متغیرهای دو وجهی: این متغیرها با قرارگیری در بخش شمال شرقی نمودار، تاثیرگذاری و تاثیرپذیری بالایی دارند. این متغیرها، متغیرهای کلیدی به شمار می‌روند زیرا هم بر پویایی سیستم تاثیرگذارند و هم قابلیت کنترل دارند. و به دو دسته متغیرهای ریسک و هدف تقسیم می‌شوند. متغیرهای ریسک بالای خط قطری در این ناحیه قرار دارند و از اهمیت بیشتری برخوردارند. متغیرهای هدف در زیر خط قطری این ناحیه قرار دارند و در درجه اهمیت پایین تری نسبت به متغیرهای ریسک قرار دارند.

متغیرهای تاثیرگذار: این متغیرها در قسمت شمال غربی محور مختصات، تاثیرگذاری بالا و تاثیرپذیری پایینی دارند و به علت تاثیرپذیری پایین این متغیرها کلیدی به شمار نمی‌آیند.

متغیرهای مستقل: این متغیرها در قسمت جنوب غربی نمودار پراکندگی قرار داشته و دارای تاثیرگذاری و تاثیرپذیری پایینی هستند.

متغیرهای وابسته: این متغیرها با قرارگیری در قسمت جنوب شرقی محور مختصات تاثیرگذاری پایین و تاثیرپذیری بالا دارند .

با نگرش به شکل و توضیحات بالا شش متغیر مهاجرت افغان‌ها به ایران (۴/۴۹)، به رسمیت شناختن حکومت طالبان (۴/۴۴)، رقابت‌های قدرت‌های بزرگ در منطقه، مانند ایالات متحده، روسیه و چین و تاثیر آن بر روابط ایران و افغانستان (۴/۳۵)، توسعه بندر چابهار در ایران و اتصال آن به افغانستان، می‌تواند به عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم در منطقه عمل کرده و روابط اقتصادی دو کشور را تقویت کند (۴/۳۲)، تنش‌های مرزی (۳/۴۵) و اختلاف بر سر حقایق رودخانه‌های هیرمند و هریرود (۴/۵۱)، به عنوان متغیرهای کلیدی انتخاب شدند.

شرح حالت‌های احتمالی متغیرهای کلیدی

برای تدوین سناریوهای محتمل ابتدا شرح حالت‌های احتمالی که ممکن است برای هر متغیر کلیدی رخ دهد، مطابق جدول زیر بیان می‌شود.

جدول (۱۰): سناریوهای محتمل

کد	متغیر کلیدی	حالت	شرح حالت‌های احتمالی	وضعیت
A	مهاجرت افغان‌ها به ایران	A1	مهاجرت به شکل کنترل شده و مبتنی بر نیازهای بازار کار ایران و کاهش تنش‌های اجتماعی و امنیتی مرتبط با مهاجرت.	مطلوب
		A2	تداوم چالش‌های فعلی بدون تشدید یا بهبود چشمگیر و نداشت آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی در بلندمدت.	ایستا
		A3	افزایش تنش‌های امنیتی و فشار بر زیرساخت‌های ایران و نیاز به مداخله سازمان‌های بین‌المللی برای جلوگیری از بحران کامل	نیمه بحرانی
		A4	وضعیت فوق‌بحرانی مهاجرت انسانی با خطر گسترش ناامنی به داخل ایران.	بحرانی
B	به رسمیت شناختن حکومت طالبان	B1	به رسمیت شناختن تحت شرایط همکاری‌های منطقه‌ای	مطلوب
		B2	تداوم وضعیت فعلی بدون شناسایی رسمی	ایستا
		B3	شناسایی مشروط با چالش‌های داخلی و خارجی	نیمه بحرانی
		B4	عدم شناسایی و تشدید خصومت‌ها	بحرانی

کد	متغیر کلیدی	حالت	شرح حالت‌های احتمالی	وضعیت
C	رقابت‌های قدرت‌های بزرگ در منطقه، مانند ایالات متحده، روسیه و چین و تاثیر آن بر روابط ایران و افغانستان	C1	همکاری نسبی قدرت‌های بزرگ برای ثبات منطقه (مانند توافق بر سر برنامه هسته‌ای ایران یا مبارزه با تروریسم در افغانستان)	مطلوب
		C2	تداوم وضعیت موجود بدون تغییر محسوس در موازنه قدرت	ایستا
		C3	رقابت غیرمستقیم قدرت‌ها از طریق جنگ اقتصادی، دیپلماسی فشار یا حمایت از گروه‌های نیابتی	نیمه بحرانی
		C4	تبدیل افغانستان به عرصه جنگ نیابتی و سرایت نامنی به مرزهای ایران	بحرانی
D	توسعه بندر چابهار در ایران و اتصال آن به افغانستان، می‌تواند به عنوان یک کریدور ترانزیتی مهم در منطقه عمل کرده و روابط اقتصادی دو کشور را تقویت کند	D1	امضای توافقنامه جامع بین ایران و افغانستان با حمایت بین‌المللی (به‌ویژه هند و چین).	مطلوب
		D2	تداوم وضعیت نیمه‌کاره	ایستا
		D3	اتصال چابهار به افغانستان با اختلالات امنیتی و اقتصادی روبرو می‌شود	نیمه بحرانی
		D4	فروپاشی همکاری و مسدود شدن مسیر	بحرانی
E	تنش‌های مرزی	E1	همکاری امنیتی و حل اختلافات	مطلوب
		E2	تداوم تنش‌های کنترل شده	ایستا
		E3	تنش موقت و درگیری‌های محدود	نیمه بحرانی
		E4	جنگ نیابتی و بحران فراگیر	بحرانی
F	اختلاف بر سر حقایق رودخانه‌های هیرمند و هریرود	F1	اجرای کامل توافق ۱۹۷۳ و همکاری فرامرزی	مطلوب
		F2	تداوم وضعیت نیمه‌بند موجود	ایستا
		F3	کاهش یکجانبه‌ی آب و تنش‌های آبی	نیمه بحرانی
		F4	جنگ آب و درگیری نظامی	بحرانی

این جدول نشان می‌دهد که روابط ایران و افغانستان تحت تأثیر متغیرهای به هم پیوسته‌ای است که هر یک می‌تواند سناریوهای متنوعی ایجاد کند. موفقیت در رسیدن به وضعیت مطلوب نیازمند هماهنگی بین دیپلماسی، امنیت و توسعه اقتصادی است، در حالی که غفلت از هر متغیر ممکن است به تشدید بحران در سایر حوزه‌ها بینجامد.

تهیه سبد سناریو

پس از تهیه فهرست وضعیت‌های احتمالی، به طراحی پرسش‌نامه در قالب ماتریس متقاطع کلیدی پرداخته شد و در اختیار جامع آماری پژوهش قرار گرفت. نتایج پرسش‌نامه داده‌های لازم را برای تدوین سناریو توسط نرم‌افزار Scenario wizard فراهم کرد. با نگرش به این مسئله که در اینجا هدف تهیه سناریوهای ممکن از ۲۴ وضعیت احتمالی مربوط به شش عامل کلیدی است، انتظار می‌رود بیش از ۴۵۱۰ سناریوی تلفیقی محتمل از میان این وضعیت‌های احتمالی استخراج شود که در برگیرنده همه حالات پیش‌روی آینده روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان باشد. نتایج به دست آمده از نرم‌افزار Scenario wizard نشان داد که پنج سناریو با سازگاری قوی و محتمل پیش‌روی آینده روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان وجود دارد. شکل زیر تابلوی سناریوهای با سازگاری قوی را نشان می‌دهد. در این تابلو رنگ سبز وضعیت مطلوب، آبی نشان‌دهنده وضعیت ایستا، رنگ زرد بیانگر وضعیت نیمه بحرانی، رنگ قرمز وضعیت بحرانی است. تابلوی سناریوهای قوی از ۲۱ وضعیت احتمالی مربوط به پنج سناریو با سازگاری قوی و محتمل تشکیل شده است.

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4	Scenario No. 5
A: مهاجرت به نسل کنترل‌شده و مبتنی بر نیازهای بازار کار ایران و	A: کادوم چاق‌های فنی بدون تشدید یا بهبود چشمگیر و نداشتن آسیب‌های انحصاری و اقتصادی در بلندمدت	A: وضعیت فزاینده مهاجرت انسانی با حضور گسترش ناآرامی به داخل ایران	A: وضعیت فزاینده مهاجرت انسانی با حضور گسترش ناآرامی به داخل ایران	A: وضعیت فزاینده مهاجرت انسانی با حضور گسترش ناآرامی به داخل ایران
B: کادوم وضعیت فنی بدون تشکلی رسمی	B: عدم تشکلی و تشدید صورت‌ها	B: به رسمیت شناختن کثرت شرایط همکاری‌های منطقه‌ای	B: کادوم وضعیت فنی بدون تشکلی رسمی	B: به رسمیت شناختن کثرت شرایط همکاری‌های منطقه‌ای
C: تشکیل فدراسیون به عرصه جنگ جهانی و سرایت ناآرامی به مرزهای ایران	C: همکاری نسبی قدرت‌های بزرگ برای ثبات منطقه (مانند توافق بر سر برنامه همکاری ایران یا میجرزه با توریسم نو افغانستان)	C: رقابت غیر مستقیم قدرت‌ها از طریق جنگ اقتصادی، دیپلماتی فشار یا حمایت از گروه‌های نیابتی	C: رقابت غیر مستقیم قدرت‌ها از طریق جنگ اقتصادی، دیپلماتی فشار یا حمایت از گروه‌های نیابتی	C: رقابت غیر مستقیم قدرت‌ها از طریق جنگ اقتصادی، دیپلماتی فشار یا حمایت از گروه‌های نیابتی
D: اتصال جبهه‌ها به افغانستان با اختلالات امنیتی و اقتصادی رو به رو می‌شود	D: کاهش همکاری و اعتماد میان کشورها	D: امضای توافقنامه جامع بین ایران و افغانستان با حمایت بین‌المللی (به‌ویژه هند و چین)	D: امضای توافقنامه جامع بین ایران و افغانستان با حمایت بین‌المللی (به‌ویژه هند و چین)	D: امضای توافقنامه جامع بین ایران و افغانستان با حمایت بین‌المللی (به‌ویژه هند و چین)
E: کادوم تنش‌های کنترل شده	E: کادوم تنش‌های کنترل شده	E: کادوم تنش‌های کنترل شده	E: همکاری امنیتی و حل اختلافات	E: جنگ نیابتی و بحران فرگیر
F: کادوم وضعیت ایستاده موجود	F: کاهش یکجانبه‌ای آب و تنش‌های فنی	F: کاهش یکجانبه‌ای آب و تنش‌های فنی	F: کاهش یکجانبه‌ای آب و تنش‌های فنی	F: کاهش یکجانبه‌ای آب و تنش‌های فنی

شکل شماره (۲) تابلو سناریوها محتمل و قوی آینده روابط ایران و افغانستان در عصر طالبان

همان‌گونه که در شکل بالا دیده می‌شود تعداد وضعیت بحرانی بر دیگر وضعیت‌های ممکن برتری دارد. از میان وضعیت‌های احتمالی ۳۳/۳۳ درصد وضعیت بحرانی، ۱۴/۲۸ درصد وضعیت نیمه بحرانی، ۲۸/۵۷ درصد وضعیت ایستا و ۲۳/۸۰ درصد وضعیت مطلوب داشته‌اند.

گروه‌بندی و تحلیل سناریوهای قوی:

سناریوهای قوی با در نظر داشت ویژگی و وضعیت‌های حاکم بر آنها به چهار گروه تقسیم می‌شوند و برای هر گروه سناریو تدوین می‌شود.

گروه نخست: محتمل‌ترین سناریو، سناریو بحرانی (سناریوی فروپاشی ژئوپلیتیک) در دهه پیش‌رو، روابط ایران و افغانستان تحت تأثیر عوامل متعددی به نقطه اوج تنش می‌رسد. ترکیب عوامل داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، این دو کشور را به سمت بحرانی چندوجهی سوق می‌دهد که ثبات کل خاورمیانه و آسیای جنوبی را تهدید می‌کند. با تشدید ناامنی‌ها در افغانستان به دلیل تبدیل شدن این کشور به عرصه رقابت قدرت‌های بزرگ (آمریکا، چین، روسیه و پاکستان) و گسترش جنگ‌های نیابتی، موج جدیدی از مهاجران افغان به سمت ایران سرازیر می‌شود. ایران که پیشتر نیز میزبان میلیون‌ها افغان است، با فشار اقتصادی و اجتماعی فزاینده‌های روبه‌رو می‌شود. نارضایتی عمومی در ایران از هزینه‌های مهاجرت، به تنش‌های قومی و امنیتی دامن می‌زند و گروه‌های تندرو در ایران، مهاجران را به همکاری با گروه‌های مخالف ایران متهم می‌کنند. در این میان، گروه‌های تندرو در ایران، برخی مهاجران افغان را به همکاری با سازمان‌های جاسوسی خارجی از جمله موساد متهم می‌کنند. گزارش‌هایی از ترورهای هدفمند علیه شخصیت‌های علمی و امنیتی ایران منتشر می‌شود که برخی منابع، عاملان آن را مهاجران افغان مرتبط با شبکه‌های جاسوسی اسرائیل معرفی می‌کنند. این ادعاها فضای بی‌اعتمادی را تشدید کرده و منجر به سیاست‌های سختگیرانه‌تر علیه مهاجران می‌شود. مقامات امنیتی ایران از نفوذ احتمالی عناصر وابسته به اسرائیل در میان پناهندگان افغان ابراز نگرانی کرده و اقداماتی برای غربالگری امنیتی شدیدتر انجام می‌دهند.

ایران که هرگز طالبان را به رسمیت نشناخته، به حمایت پنهان از گروه‌های مخالف طالبان (مانند جبهه مقاومت ملی افغانستان) ادامه می‌دهد. این موضوع خشم طالبان را برمی‌انگیزد و منجر به تشدید تنش‌های مرزی می‌شود. حملات پراکنده به پاسگاه‌های مرزی ایران توسط گروه‌های وابسته به طالبان و پاسخ نظامی ایران، مرزهای شرقی را به منطقه‌ای جنگی تبدیل می‌کند. هم‌زمان، طالبان با تحریک احساسات قومی بلوچ‌ها در شرق ایران، امنیت استان‌های سیستان و بلوچستان و خراسان را تهدید می‌کند. از طرف دیگر اختلافات دیرین بر سر حقایق رود هیرمند به اوج می‌رسد. طالبان با ساخت سدهای جدید بدون هماهنگی با ایران، جریان آب به سمت استان‌های شرقی ایران را کاهش می‌دهند. ایران نیز با تحریم‌های اقتصادی و حمایت از شورش‌های محلی در ولایت نیمروز افغانستان پاسخ می‌دهد. خشکسالی گسترده و کمبود آب،

کشاورزی و زندگی میلیون‌ها نفر در استان‌های مرزی ایران را نابود می‌کند، و اعتراضات مردمی به درگیری‌های خونین در مرزها تبدیل می‌شود. همچنین طرح اتصال بندر چابهار به افغانستان، که می‌توانست به عنوان مسیری جایگزین برای تجارت افغانستان و کاهش وابستگی به پاکستان عمل کند، به دلیل ناامنی‌های مرزی و اختلافات سیاسی مسکوت می‌ماند. ایران، پاکستان و چین با پیشبرد پروژه‌های رقیب (مانند بندر گوادر و جاده ابریشم جدید)، افغانستان را به میدان نفوذ اقتصادی خود تبدیل می‌کنند. این موضوع نه تنها ایران را از یک فرصت اقتصادی محروم می‌کند، بلکه افغانستان را نیز عمیق‌تر در بازی ژئوپلیتیک قدرت‌های بزرگ غرق می‌سازد و افغانستان به صحنه رقابت ایران، پاکستان، عربستان و اسرائیل تبدیل می‌شود. پاکستان از طالبان حمایت می‌کند، عربستان سعودی و امارات با گروه‌های سلفی همکاری می‌کنند، و ایران از شیعیان هزاره و گروه‌های ضدطالبان پشتیبانی مالی و نظامی می‌نماید. همزمان، آمریکا و چین با استفاده از پایگاه‌های غیررسمی در افغانستان، به دنبال مهار نفوذ یکدیگر هستند. این جنگ نیابتی، افغانستان را به «سیاهچاله امنیتی» تبدیل می‌کند و امواج تروریسم و قاچاق موادمخدر به سمت ایران سرریز می‌شود.

در این سناریو، ایران و افغانستان در دام یک چرخه معیوب از بی‌اعتمادی، رقابت خارجی و بحران‌های داخلی گرفتار می‌شوند. مهار این بحران نیازمند دیپلماسی فعال، مشارکت جامعه بین‌الملل و توافق بر سر منافع مشترک (مانند مدیریت آب و مبارزه با تروریسم) است. با این حال، اگر طالبان و ایران نتوانند به یک تفاهم‌نامه حداقلی برسند، کل منطقه با یک «بحران ژئوپلیتیک» پراز خشونت روبه‌رو خواهد شد.

گروه دوم: سناریو نیمه بحرانی (سناریوی بی‌ثباتی کنترل شده با بازخوردهای تشدید)
در این سناریو، روابط ایران و افغانستان در وضعیتی "تنش کنترل شده اما فزاینده" قرار می‌گیرد. اگرچه دو کشور به درگیری مستقیم نظامی کشیده نمی‌شوند، اما مجموعه‌ای از اختلافات و رقابت‌های منطقه‌ای، همکاری‌های دوجانبه را تضعیف کرده و خطر تشدید بحران در آینده نزدیک را افزایش می‌دهد. افغانستان به عرصه رقابت قدرت‌هایی مانند آمریکا، چین، روسیه، پاکستان، عربستان و ایران تبدیل می‌شود. ایران برای حفظ نفوذ خود، از گروه‌های شیعه هزاره و جریان‌های ضد طالبان حمایت مالی و لجستیکی می‌کند، در حالی که پاکستان و برخی بازیگران عربی از طالبان و گروه‌های سلفی پشتیبانی می‌نمایند. این رقابت، امنیت افغانستان را شکننده نگه می‌دارد و حملات گروه‌هایی مانند داعش خراسان به مرزهای ایران افزایش می‌یابد و ایران با تقویت پایگاه‌های نظامی در شرق کشور و اجرای عملیات‌های محدود ضدتروریستی، امنیت مرزها را

مدیریت می‌کند، اما نگرانی از نفوذ گروه‌های تکفیری به خاک ایران همچنان بالا است. از طرف دیگر مسیر تجاری چابهار-افغانستان، که برای صادرات به آسیای مرکزی طراحی شده، به دلیل ناامنی‌ها در مناطق مرزی دو کشور (به‌ویژه در استان‌های سیستان و بلوچستان ایران و ولایت نیمروز افغانستان) با اختلال مواجه می‌شود. حملات گروه‌های شورشی به کاروان‌های تجاری و اختلافات ایران با طالبان بر سر حق ترانزیت، هزینه‌های تجارت را افزایش می‌دهد. افغانستان به تدریج به سمت استفاده از مسیرهای جایگزین مانند بندر گوادر پاکستان و کریدورهای چینی تمایل پیدا می‌کند، و ایران بخشی از جایگاه راهبردی خود به‌عنوان «دروازه آسیای میانه» را از دست می‌دهد. در ادامه اختلافات دیرین بر سر تقسیم آب رودخانه هیرمند و دیگر رودهای مرزی، در این سناریو به سطحی نیمه‌بحرانی می‌رسد. افغانستان با ساخت سدهای جدید بدون هماهنگی با ایران، جریان آب ورودی به استان‌های شرقی ایران را کاهش می‌دهد، اما به‌طور کامل آن را قطع نمی‌کند. ایران نیز با اعتراض‌های دیپلماتیک و فشار غیرمستقیم (مانند محدودیت‌های تجاری) پاسخ می‌دهد. این کاهش آب ورودی به ایران، کشاورزی در مناطق مرزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و مهاجرت داخلی از شرق ایران به سایر استان‌ها را تشدید می‌کند. با این حال، دو کشور از اعلام «جنگ آب» آشکار پرهیز می‌کنند.

گروه سوم سناریو ایستا (سناریوی تعادل شکننده با ریسک نهفته)

در این سناریو، روابط ایران و افغانستان در وضعیت «ثبات شکننده» باقی می‌ماند، به طوری که چالش‌های موجود بین دو کشور نه به‌طور کامل حل می‌شوند و نه به بحران‌های عمیق‌تر تبدیل می‌گردند. این وضعیت ناشی از توازن قوا، منافع متقابل حداقلی، و ترس از عواقب تشدید تنش‌هاست. در این سناریو ایران همچنان میزبان میلیون‌ها افغان است، اما موج جدیدی از مهاجرت گسترده رخ نمی‌دهد. دولت ایران با سیاست‌های دوگانه (حمایت‌های محدود انسانی همراه با فشار برای بازگرداندن مهاجران) از تشدید بحران اجتماعی جلوگیری می‌کند و افغانستان نیز به دلیل ناتوانی در بهبود شرایط اقتصادی و امنیتی، نمی‌تواند بازگشت گسترده مهاجران را مدیریت کند. این موضوع به شکل «ابرمسئله عادی‌سازی شده» در روابط دو کشور باقی می‌ماند. ایران علی‌رغم عدم شناسایی رسمی طالبان، به تعاملات عملی و غیررسمی با کابل ادامه می‌دهد (مانند مبادلات تجاری محدود، گفت و گوهای امنیتی درباره مرزها، و همکاری‌های ضد داعش). طالبان نیز به دلیل نیاز به مشروعیت منطقه‌ای و ترانزیت کالا از ایران، از تحریک مستقیم تهران خودداری می‌کنند. این رابطه مبتنی بر «بیزاری متقابل اما ضرورت عملی» است. درگیری‌های پراکنده میان نیروهای مرزی ایران و گروه‌های قاچاقچی یا شورشی در مرزهای دو کشور ادامه

می‌یابد، اما به سطح درگیری نظامی گسترده نمی‌رسد. افغانستان همچنان از اجرای کامل توافقنامه‌های تقسیم آب هیرمند خودداری می‌کند، اما به‌طور کامل جریان آب به سمت ایران را قطع نمی‌نماید. ایران نیز با اعتراض‌های دیپلماتیک و فشارهای غیرمستقیم (مانند محدود کردن ترانزیت کالا به افغانستان) پاسخ می‌دهد. این وضعیت به یک «بحران» تبدیل می‌شود. کمبود آب در شرق ایران ادامه می‌یابد، اما به نقطه جوش نمی‌رسد.

این سناریو نشان‌دهنده «تعادل ناپایدار» در روابط ایران و افغانستان است، جایی که تنش‌ها به شکل مزمن وجود دارند، اما طرفین ترجیح می‌دهند با حفظ وضع موجود، از هزینه‌های بالاتر اجتناب کنند. این ثبات بیشتر شبیه به «آتش بس موقت» است تا صلح پایدار، و هر لحظه در معرض فروپاشی قرار دارد.

گروه چهارم سناریو مطلوب (سناریوی همگرایی راهبردی چندجانبه)

در این سناریو، ایران و افغانستان با تکیه بر دیپلماسی فعال، همکاری منطقه‌ای، و نگاه مشترک به منافع بلندمدت، از چالش‌های کنونی عبور کرده و به الگویی برای همکاری‌های راهبردی در آسیای غربی و جنوبی تبدیل می‌شوند. این تحول با حمایت قدرت‌های جهانی و سازمان‌های بین‌المللی تقویت می‌شود.

ایران و افغانستان با توافقی دوجانبه، چارچوب قانونی برای مهاجرت نیروی کار تنظیم می‌کنند. افغان‌ها با دریافت ویزاهای کاری مبتنی بر نیاز بخش‌های خاص (مانند کشاورزی، ساختمان‌سازی، و خدمات) به ایران می‌آیند. و ایران با ارائه آموزش‌های فنی به مهاجران، به بازسازی افغانستان کمک می‌کند، و افغانستان نیز با ایجاد مراکز اشتغال‌زایی، بازگشت تدریجی مهاجران را تسهیل می‌نماید. ایران با میانجیگری کشورهایمانند قطر، چین، و سازمان همکاری اسلامی، طالبان را به شرط پایبندی به تعهدات بین‌المللی (مانند مبارزه با تروریسم و حقوق اقلیت‌ها و حقایق رودخانه‌های مرزی ایران) به رسمیت می‌شناسد. این رسمیت یافتن، طالبان را وارد پیمان‌های منطقه‌ای مانند سازمان همکاری شانگهای می‌کند و فضایی برای گفت و گوهای امنیتی و اقتصادی فراهم می‌سازد. آمریکا، چین، روسیه، و اتحادیه اروپا در قالب یک «نظام تضمین امنیت جمعی» برای افغانستان توافق می‌کنند. این طرح شامل سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی، مبارزه با تروریسم، و ایجاد مکانیسم‌های حل اختلاف است. در ادامه پروژه اتصال ریلی چابهار-افغانستان با سرمایه‌گذاری مشترک ایران، هند تکمیل می‌شود. این مسیر، افغانستان را به بازارهای بین‌المللی متصل کرده و مبادلات کالا، انرژی، و خدمات را تسهیل می‌کند.

در این سناریو، ایران و افغانستان به الگوی موفق همسایگی مبتنی بر اعتماد تبدیل می‌شوند. این سناریو هرچند بلندپروازانه است، اما با اراده سیاسی، دیپلماسی چندجانبه، و مشارکت جامعه جهانی قابل دستیابی خواهد بود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

روابط ایران و افغانستان در طول تاریخ، تحت تأثیر پیوندهای عمیق فرهنگی، زبانی و مذهبی شکل گرفته است، اما در عین حال، چالش‌های ژئوپلیتیکی ناشی از اختلافات مرزی، رقابت‌های امنیتی و تفاوت‌های ایدئولوژیک، همواره این رابطه را به یکی از پیچیده‌ترین مناسبات در غرب آسیا تبدیل کرده است. با تسلط دوباره طالبان بر افغانستان در سال ۲۰۲۱، این روابط وارد فاز جدیدی شده که همزمان فرصت‌ها و تهدیدهای بی‌سابقه‌ای را برای دو کشور به همراه آورده است. از یک سو، اشتراکات تاریخی و نیاز افغانستان به همسایه قدرتمندی مانند ایران در حوزه‌های اقتصادی و امنیتی و از سوی دیگر، تنش‌های ناشی از تفاوت نگرش طالبان با جمهوری اسلامی در مسائلی مانند حقوق بشر، اقلیت‌ها و سیاست خارجی، آینده این روابط را به موضوعی کلیدی در مطالعات ژئوپلیتیک منطقه تبدیل کرده است.

تدوین سناریو نه تنها به ایران کمک می‌کند تا از غافل‌گیری در برابر تحولات افغانستان جلوگیری کند، بلکه با شفاف‌سازی هزینه‌ها و فواید هر مسیر، زمینه را برای اتخاذ تصمیم‌های مبتنی بر داده و کاهش تنش‌ها فراهم می‌سازد. با توجه به تحلیل سناریوهای چهارگانه و سهم غالب وضعیت بحرانی (۳۳.۳۳ درصد) در روابط ایران و افغانستان، آینده این مناسبات در دهه پیش‌رو بیش از هر چیز در گرو مدیریت تنش‌های چندلایه‌ای است که ریشه در عوامل داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی دارد. سناریوی بحرانی، با ترکیب مهاجرت غیرقانونی، جنگ آب، رقابت قدرت‌های بزرگ، و ناامنی مرزی، نه تنها ثبات دو کشور، بلکه امنیت خاورمیانه و آسیای مرکزی را به مخاطره می‌اندازد. برخی از مهاجران افغانی، به ویژه آن‌هایی که به صورت غیرقانونی در ایران زندگی می‌کنند، به دلیل فقر و ناامیدی، توسط شبکه‌های جاسوسی دشمنان جذب می‌شوند. این افراد در ازای دریافت پول یا وعده‌های اقامتی، به جمع‌آوری اطلاعات حساس نظامی و علمی و ترورهای هدفمند می‌پردازند. این سناریو نشان می‌دهد که غلبه منافع کوتاه مدت و رقابت‌های ژئوپلیتیک، می‌تواند افغانستان را به «سیاهچاله امنیتی» تبدیل کند و ایران را با بحران‌های امنیتی، اقتصادی-اجتماعی بی‌سابقه‌ای روبه‌رو سازد.

در مقابل، سناریوهای نیمه‌بحرانی (۲۸.۱۴ درصد) و ایستا (۲۸.۵۷ درصد) اگرچه از ابعاد فاجعه‌بار بحران کامل می‌کاهند، اما نشان‌دهنده «ثبات شکننده» یا «تنش کنترل‌شده» هستند که هر

لحظه در معرض فروپاشی قرار دارند. تداوم اختلافات مرزی، بن‌بست در مسئله آب هیرمند، و ناامنی مسیرهای تجاری مانند چابهار، گواهی بر این است که حتی در وضعیت‌های به‌ظاهر پایدار، عدم اعتماد و همکاری نکردن طرفین، مانع تحقق فرصت‌ها می‌شود.

با این حال، سناریوی مطلوب (۲۳.۸۰ درصد) به رغم احتمال کمتر، یادآور می‌شود که خروج از چرخه معیوب تنش، نه غیرممکن، بلکه نیازمند اراده سیاسی، دیپلماسی چندجانبه، و مشارکت جامعه جهانی است. تبدیل چابهار به کریدور تجاری، به رسمیت شناخته شدن طالبان با تضمین منافع ایران، و همکاری امنیتی در مبارزه با تروریسم، از جمله محورهایی هستند که در صورت اولویت بخشی به منافع بلندمدت، می‌توانند روابط دو کشور را از وضعیت بحرانی به سوی همگرایی سوق دهند.

در نهایت آینده روابط ایران و افغانستان در تقاطع «تهدید» و «فرصت» قرار دارد. غلبه سناریوی بحرانی هشدار می‌دهد که بدون اتخاذ راهبردهای پیشگیرانه، این رابطه به سمتی حرکت خواهد کرد که هزینه‌های آن بر دوش مردم دو کشور و کل منطقه تحمیل شود. از سوی دیگر، سناریوی مطلوب نشان می‌دهد که همکاری‌های اقتصادی-امنیتی و میانجیگری نهادهای بین‌المللی می‌تواند افغانستان را از میدان نبرد نیابتی به پل ارتباطی تبدیل کند. در این میان، نقش قدرت‌های بزرگ و رقبای منطقه‌ای (مانند پاکستان و چین و هند) تعیین‌کننده خواهد بود یا با ادامه رقابت، آتش بحران را شعله‌ورتر می‌کنند، یا با پذیرش مسئولیت جمعی، به ثبات منطقه یاری می‌رسانند. سرنوشت این رابطه بیش از هر چیز به انتخاب امروز بازیگران وابسته است.

توصیه‌های کلیدی برای سیاست‌گذاران دفاعی:

- ۱- تقویت همکاری‌های امنیتی مرزی با تمرکز بر مقابله با تروریسم و قاچاق
- ۲- تقویت توان واکنش سریع نیروهای مسلح در مناطق مرزی برای مقابله با بحران‌های ناگهانی
- ۳- تعامل سازنده با کشورهای همسایه
- ۴- تامین منافع ملی در حوزه آب‌های مرزی به ویژه هیرمند و هریرود

تشکر و قدردانی

از تمامی اساتید، پژوهشگران و کارشناسانی که با ارائه نظرات ارزشمند، راهنمایی‌های دقیق و همکاری علمی در تدوین و تکمیل این پژوهش ما را یاری نمودند، صمیمانه سپاس گزایم.

تضاد منافع

بدینوسیله نویسندگان تصریح می‌نمایند که هیچ‌گونه تضاد منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع

- پیشگاهی فرد، زهرا، رنجبر دستنایی، کرامت و کوشکی، محسن . (۱۳۹۸). رویکرد آینده‌پژوهانه به وضعیت ژئوپلیتیکی سواحل مکران رویکرد GBN. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۹(۳۵)، ۱۴۵-۱۳۵
DOI: [dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.9.3.33.1](https://doi.org/10.22286462.1398.9.3.33.1)
- حاج زرگرباشی، سید روح الله و شکر، مرتضی . (۱۴۰۱). ژئوپلیتیک در حال تغییر آسیای مرکزی و قفقاز؛ جایگاه ایران در آینده توازن منطقه‌ای. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۱(۴۱)، ۱۲۳-
DOI: <https://doi.org/10.22054/qps.2022.66267.2993>
- خلیلی، محسن؛ حیدری، جهانگیر؛ یاری، منیر (۱۳۹۱). آینده پژوهی سیاست خارجی: کد ژنوم های ژئوپلیتیک ایران و همسایگان، فصلنامه مطالعات آینده پژوهی، پیاپی ۳ (پاییز ۱۳۹۱). ۷۸-۳۱.
URL: <https://www.magiran.com/p1450349>
- شیخ غفوری، هادی، ببری گنبد، سکینه، و دهشیار، حسین. (۱۳۹۹). تبیین چگونگی غیرامنیتی سازی روابط ایران و افغانستان (سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹). مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۲(۴)، ۴۹-۲۵.
URL: <https://sid.ir/paper/398733/fa>
- عیوضی، محمدرحیم . (۱۳۹۵). آینده پژوهی سیاسی. فصلنامه علمی راهبرد، ۲۵(۲).
URL: <https://www.sid.ir/paper/514370/fa>
- لطفی، حیدر. (۱۳۹۴). تحلیل ژئوپلیتیکی روابط افغانستان و ایران؛ چالش‌ها و فرصت‌ها. پژوهشنامه خراسان بزرگ، ۶(۱۹)، ۵۷-۷۵.
URL: <https://sid.ir/paper/512298/fa>
- منتظران، جاوید، و قربانی، سعید. (۱۳۹۵). آینده پژوهی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در بستر تحولات ژئوپلیتیکی، تمامیت ارضی و بحران‌های داخلی عراق. سیاست دفاعی، ۲۵(۵) (پیاپی ۹۷)، ۱۱۵-
DOI: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10255087.1395.25.97.4.1>
- موسوی شهیدی، سید مهدی، زارعی، بهادر، پیشگاهی فرد، زهرا، بدیعی زنداهی، مرجان و واثق، محمود . (۱۴۰۰). تبیین نظری بسترها و زمینه‌های روابط ژئوپلیتیک و ارائه مدل پیشنهادی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۳(۵۳)، ۸۱۱-۸۳۲.
URL: <https://www.sid.ir/paper/1061384/fa>
- میرحسینی، فرشته و عیوضی، محمدرحیم . (۱۳۹۸). سناریوهای پیش روی آینده جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در نظام قدرت منطقه‌ای غرب آسیا در افق ۱۴۱۰. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۲(۸۳): ۱۶۹-۱۴۳.
URL: <https://share.sid.ir/paper/404134/fa?media=1>
- یوسفی خرایم، محمد، یوسفی، اشکان، قاسمی، حاکم و درویشی سه تلانی، فرهاد . (۱۴۰۰). ارائه چارچوب تحلیل موضوعات ژئوپلیتیک دفاعی مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی. آینده‌پژوهی دفاعی، ۶(۲۰)، ۱۳۶-۱۱۵
DOI: [10.22034/DFSR.2021.128981.1396](https://doi.org/10.22034/DFSR.2021.128981.1396)
- ماه گل، شعبان، زارعی، غفار و روان بد، امین . (۱۴۰۳). چالش‌ها و فرصت‌های سیاست خارجی ایران در قبال افغانستان (مطالعه موردی: حکومت طالبان). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۴(۵۴)، ۶۸-۵۰.
DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.283837.3043>

- کریمی فرد، حسین. (۱۴۰۰). تبیین سیاست خارجی ایران در قبال طالبان (۱۹۹۶-۲۰۲۱). مطالعات خاورمیانه، ۲۸(۳)، ۴۱-۶۰. DOI: [20.1001.1.15601986.1400.28.3.3.6](https://doi.org/10.15601/1986.1400.28.3.3.6)
- داودی، مائده، کیانی، داود و برزگر، کیهان. (۱۴۰۲). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال تحولات افغانستان؛ مورد مطالعه: ظهور مجدد طالبان. مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۱۲(۱)، ۱۲۹. DOI: <https://doi.org/10.30479/psiw.2023.17844.3153>
- شفیع، نوذر. (۱۴۰۲). از همکاری تا رقابت: تحلیلی بر روابط ایران و طالبان. رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۴(۴)، ۳۵. DOI: <https://doi.org/10.48308/piaj.2023.232091.1430>
- سرلک، بهمن و آدمی، علی. (۱۴۰۳). تحلیل مقایسه‌ای الگوی رقابت و همکاری ایران و افغانستان در دوران دولت وحدت ملی و طالبان. فصلنامه روابط خارجی، ۱۶(۴)، ۵۹-۸۸. DOI: <https://doi.org/10.22034/fr.2025.480085.1582>
- علوی، سید مجتبی و حق پناه، جعفر. (۱۴۰۳). نقش ایران در مدیریت بحران سیاسی افغانستان تحت حاکمیت طالبان. فصلنامه غرب آسیا، ۲(۱)، ۱۱۹-۱۴۶. DOI: [10.22034/WASJ.2024.436476.1037](https://doi.org/10.22034/WASJ.2024.436476.1037)
- مزده، وحید. (۱۴۰۰). افغانستان و پنج سال سلطه طالبان. تهران: نشر نی.
- روح‌زنده، جمیله. (۱۳۸۴). گذری بر تاریخ روابط سیاسی ایران و افغانستان (از اوایل قاجاریه تا ظهور پدیده طالبان) و دیگر حوادث و بحران‌های ناشی از آن، تهران: نشر صبحدم
- شعبانی، مهدی. ولی‌وند زمانی، حسین. مرادیان، محسن و ریاضی، وحید. (۱۴۰۳). قضاوت استراتژیک کلاوزویتس در برابر قضاوت پیشینی ترکیبی کانت: یک مطالعه پدیدارشناسی. علوم و فنون نظامی، ۲۰(۷۰)، ۴۴-۵۵. DOI: [10.22034/qjmst.2024.2038644.2095](https://doi.org/10.22034/qjmst.2024.2038644.2095)
- نصیرپور، غلامرضا. جمالی، احمدمهدی و ولی‌پوری گودرزی، امین. (۱۴۰۳). شناسایی مولفه‌ها و شاخص‌های امکان‌سنجی ایجاد فرماندهی موشکی در ارتش جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات جنگ، ۶(۲۳)، ۱-۲۸. DOI: [10.http://www.qjws.ir/22034/qjws.2024.2041856.1243](http://www.qjws.ir/22034/qjws.2024.2041856.1243)
- Yousefi Kharayem, M., Yousefi, A., Ghassemi, H., & Darvishi Sehtelani, F. (2021). A framework for analyzing defensive geopolitical issues based on strategic foresight. *Defense Futures Research*, 6(20), 115–136. [In persian] DOI: [10.22034/DFSR.2021.128981.1396](https://doi.org/10.22034/DFSR.2021.128981.1396)
- Johnson, T. H., DuPee, M., & Shaaker, W. (2017). *Taliban narratives: The use and power of stories in the Afghanistan conflict*. Oxford University Press. URL: <https://global.oup.com/academic/product/taliban-narratives-9780190691503>
- Karimi Fard, H. (2021). Explaining Iran's foreign policy toward the Taliban (1996–2021). *Middle East Studies*, 28(3), 41–60. [In persian]. DOI: <https://doi.org/20.1001.1.15601986.1400.28.3.3.6>

- Khalili, M., Heidari, J., & Yari, M. (2012). Futures studies of foreign policy: The geopolitical code/genome of Iran and its neighbors. *Futures Studies Quarterly*, 3(3), 31–78. [In persian]URL: <https://www.magiran.com/p1450349>
- Krampe, F., Smith, E. S., & Hamidi, M. D. (2021). Security implications of climate development in conflict-affected states: implications of local-level effects of rural hydropower development on farmers in Herat. *Political Geography*, 90, 102454. DOI: [10.1016/j.polgeo.2021.102454](https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102454)
- Lambach, D. (2023). Space, scale, and global politics: Towards a critical approach to space in international relations. *Review of International Studies*, 48(2), 282-300. DOI: [10.1017/S026021052200057X](https://doi.org/10.1017/S026021052200057X)
- Landesz, T. (2023). Future of Geopolitics. *Future Intelligence*, 29. DOI: [10.1016/j.polgeo.2021.102464](https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102464)
- Lawson, F. H., & Legrenzi, M. (2024). Iran's Troubled Relations with Afghanistan and Tajikistan: A Compound Alignment Dilemma. *The International Spectator*, 59(2), 127-146. DOI: [10.1080/03932729.2024.2307524](https://doi.org/10.1080/03932729.2024.2307524)
- Lotfi, H. (2015). A geopolitical analysis of Afghanistan-Iran relations: Challenges and opportunities. *Khorasan-e Bozorg Research Journal*, 6(19), 57–75. [In persian]URL: <https://sid.ir/paper/512298/fa>
- Mahgol, S., Zarei, G., & Ravanbad, A. (2024). Challenges and opportunities of Iran's foreign policy toward Afghanistan (Case study: Taliban rule). *Quarterly Journal of Geography (Regional Planning)*, 14(54), 50–68. [In persian]URL: <https://doi.org/10.22034/jgeog.2024.283837.3043>
- Malkasian, C. (2021). *The American war in Afghanistan: A history*. Oxford University Press. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-american-war-in-afghanistan-9780197550756>
- Manchanda, N., & Turner, O. (2024). From frontier-making to world-making: The enduring power of frontiers in South Asia. *Political Geography*, 113, 103133. DOI: [10.1016/j.polgeo.2024.103133](https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2024.103133)
- Mirhosseini, F., & Eivazi, M. R. (2019). Scenarios for the future geopolitical position of the Islamic Republic of Iran in the regional power system of West Asia by 2031. *Basij Strategic Studies*, 22(83), 143–169. [In persian]URL: <https://share.sid.ir/paper/404134/fa?media=1>
- Montazeran, J., & Ghorbani, S. (2016). Futures studies of Iran's national security in the context of geopolitical developments, territorial integrity, and internal crises in Iraq. *Defense Policy Journal*, 25(5), 115–144. [In persian]URL: <https://doi.org/20.1001.1.10255087.1395.25.97.4.1>
- M. Shahidi, S. M., Zarei, B., Pishgahifard, Z., Badi'i Azandahi, M., & Vasegh, M. (2021). Theoretical explanation of the foundations of geopolitical relations and presenting a proposed model. *Human Geography Research*, 53(3), 811–832. [In Persian]URL: <https://doi.org/10.22059/JHGR.2020.290878.1008024>

- Mozhddeh, V. (2021). Afghanistan and five years of Taliban rule. Nashr-e Ney. [In persian]
- Nasirpour, G., Jamali, A., & Valipouri Goodarzi, A. (2024). Identifying components and indicators for feasibility of establishing missile command in the Islamic Republic of Iran Army. *Journal of War Studies*, 6 (23), 1-28. [In persian] DOI: [10.http://www.qjws.ir22034/qjws.2024.2041856.1243](http://www.qjws.ir22034/qjws.2024.2041856.1243)
- Palle, A. (2021). Bringing geopolitics to energy transition research. *Energy Research & Social Science*, 81, 102233. DOI: [10.1016/j.erss.2021.102233](https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102233)
- Pishgahifard, Z., Ranjbar Dastnaei, K., & Kushki, M. (2019). A futuristic approach to the geopolitical situation of Makran coasts: The GBN approach. *Quarterly Journal of Geography (Regional Planning)*, 9(35), 135–145. [In persian] URL: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.9.3.33.1>
- Rashid, A. (2022). *Taliban: The power of militant Islam in Afghanistan and beyond*. Yale University Press. URL: <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300269781/taliban/>
- Ruhzنده, J. (2005). A review of the history of political relations between Iran and Afghanistan (from the early Qajar period to the rise of the Taliban) and other resulting crises. Nashr-e Sobh-dem. [In persian].
- Ruttig, T. (2021). Have the Taliban changed. *Combating Terrorism Center Sentinel*, 14(3), 1-15. URL: <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2021/03/CTCSentinel-Vol14Iss3.pdf>
- Sakhi, N. (2023). Regional Security Complexity and Multilateral Diplomacy: A case study of Afghanistan and its Regional Neighbors (China, Pakistan, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan and Tajikistan). *International Journal of Security Studies & Practice*, 3(1). DOI: [10.59052/ijssap.v3i1.33](https://doi.org/10.59052/ijssap.v3i1.33)
- Sarlak, B., & Adami, A. (2024). A comparative analysis of Iran and Afghanistan's patterns of competition and cooperation during the National Unity Government and Taliban eras. *Foreign Relations Quarterly*, 16(4), 59–88. [In persian] URL: <https://doi.org/10.22034/fr.2025.480085.1582>
- Shabani, M., Valivand Zamani, H., Moradian, M., & Riazi, V. (2024). Clausewitz's strategic judgment versus Kant's synthetic a priori judgment: A phenomenological study. *Military Sciences and Techniques*, 20 (70), 5-44. [In persian] URL: <https://doi.org/10.22034/qjms.2024.2038644.2095>
- Shafiei, N. (2023). From cooperation to competition: An analysis of Iran-Taliban relations. *Political and International Approaches*, 14(4), 35. [In persian] URL: <https://doi.org/10.48308/piaj.2023.232091.1430>
- Sheikh Ghafouri, H., Babri Gonbad, S., & Dehshiar, H. (2020). Explaining the process of desecuritization in Iran-Afghanistan relations (2000–2019).

Fundamental and Applied Studies of the Islamic World, 2(4), 25–49. [In persian]URL: <https://sid.ir/paper/398733/fa>

- Simandan, D. (2023). Geographies of the Future. Oxford Bibliographies. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199874002/obo-9780199874002-0257>. xml.URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199874002/obo-9780199874002-0257.xml>
- Squire, R. (2024). Critical Geopolitics. In The Encyclopedia of Human Geography (pp. 1-9). Cham: Springer International Publishing. DOI: [10.1007/978-3-031-27961](https://doi.org/10.1007/978-3-031-27961)
- Stenersen, A. (2010). The Taliban insurgency in Afghanistan-organization, leadership and worldview. URL: https://www.researchgate.net/publication/267860269_The_Taliban_Insurgency_in_Afghanistan_-_Organization_Leadership_and_Worldview
- Tulga, A. Y. (2022). Constructivism, Identity, and Discourse in Terrorism. Journal of Politics and Policy, 4(2), 1-22. DOI: [10.33774/jotapp.4.2.375](https://doi.org/10.33774/jotapp.4.2.375)
- Wang, Q., Ren, F., & Li, R. (2024). Geopolitics and energy security: a comprehensive exploration of evolution, collaborations, and future directions. Humanities and Social Sciences Communications, 11(1), 1-26. DOI: [10.1057/s41599-024-02685-6](https://doi.org/10.1057/s41599-024-02685-6)
- Whitlock, C. (2021). The Afghanistan papers: A secret history of the war. Simon and Schuster.URL: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/PDF-UA-docs/Modinger-BR-Essay-UA.pdf>